

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА І АРХІТЕКТУРИ

Філімонова Аліса Сергіївна

УДК 75.047.071.1(477+470)«189/191» Орловський

**Творчість Володимира Орловського: еволюція стилю в контексті
розвитку
пейзажного живопису другої половини ХІХ – початку ХХ століття**

17.00.05 – образотворче мистецтво

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

КИЇВ – 2019

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Роботу виконано на кафедрі теорії та історії мистецтва Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури Міністерства культури України, м. Київ.

Науковий керівник: кандидат мистецтвознавства, доцент
Белічко Наталія Юріївна
доцент кафедри теорії та історії мистецтва
Національної академії образотворчого
мистецтва і архітектури

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, старший
науковий співробітник
Роготченко Олексій Олексійович
головний науковий співробітник Відділу теорії та
історії культури Інституту проблем сучасного
мистецтва
НАН України

кандидат мистецтвознавства, доцент
Міщенко Ірина Іванівна
доцент кафедри мистецтвознавчої експертизи
Національної академії керівних кадрів культури і
мистецтв

Захист дисертації відбудеться 29 травня 2019 р. о 11 годині на засіданні Спеціалізованої вченої ради К 26.103.02 Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури за адресою: 04053, м. Київ, Вознесенський узвіз, 20.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури за адресою: 04053, м. Київ, Вознесенський узвіз, 20.

Автореферат розіслано 25 квітня 2019 р.

Вчений секретар
Спеціалізованої вченої ради,
кандидат мистецтвознавства,
доцент

О. Ю. Денисюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Творчість Володимира Орловського – невід’ємна складова загального процесу розвитку пейзажного жанру другої половини XIX – початку XX ст. як в історії українського, так і російського мистецтва. Тематичне спрямування його творів має широкий діапазон – епічні і камерні ландшафти, золотаві ниви й лісові галявини, зарослі ставки та безмежні морські далі. З однаковою майстерністю митець відтворював італійські й кримські краєвиди, природу центральної України, пейзажі середньої полоси Росії.

Розквіт його творчості припадає на складний період, коли Петербурзька академія мистецтв втрачає свою роль художнього гегемона й подальший мистецький розвиток відбувається в постійному протиборстві двох діаметрально протилежних напрямків, а відтак й ідеологій. Активна діяльність Товариства пересувних художніх виставок з їхнім програмним утвердженням реалістичності, народності, національної своєрідності становить серйозну конкуренцію академічним традиціям, які на той час вже не відповідали вимогам культурних та історичних процесів.

Своєрідною рисою мистецтва другої половини XIX ст. було впровадження нових ідей випускниками Петербурзької академії мистецтв. Отримані академічні навички вони намагались пристосувати або адаптувати до нових завдань.

В. Орловський також був учнем академії, про яку мріяв ще з юності і прийшов до неї тернистим шляхом. У подальшому свою творчість та педагогічну діяльність він пов’язав саме з нею і досить активно протистояв Товариству передвижників. Ця обставина призвела до того, що його творчість у російському мистецтвознавстві XX ст. була віднесена до реакційного академізму і практично забута. Значною мірою цьому посприяв і переїзд В. Орловського до Києва й, відповідно, відхід від активного мистецького життя Петербурга.

Загалом художник був досить популярним серед публіки, його твори швидко розкуповувались, а тодішні критики писали цілком слухні схвальні відгуки про його роботи. В російській мистецтвознавчій літературі XX ст. й досі митець позиціонується як художник-академіст. Українські ж мистецтвознавці вбачали в його пейзажах реалістичні риси. Неоднозначність трактування творчості митця вимагає проведення уважного комплексного аналізу його живописних полотен у контексті провідних тенденцій образотворчого мистецтва другої половини XIX – початку XX ст.

Творчість В. Орловського розглядалася в дослідженнях таких провідних науковців, як Ф. Булгаков, Н. Васильєва, П. Говдя, О. Жбанкова, О. Кисельов. Проте саме київський період творчості художника залишається недостатньо розкритим. Оскільки на сьогодні тільки започатковано вивчення його здобутків, монографічне дослідження творчого та життєвого шляху митця, повернення його імені до історії українського мистецтва, а творчої

спадщини – в контекст українського живопису кінця ХІХ – початку ХХ ст. – актуальне для вітчизняного мистецтвознавства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане згідно з науковою темою кафедри теорії та історії мистецтва Національної академії мистецтв України «Мистецький простір України: минуле, сучасне, майбутнє» та відповідно до наукової теми НАОМА «Образотворче мистецтво в світовому контексті» (державний реєстраційний номер 0117 U 002222 від 1.01.2017 р.).

Мета дослідження полягає в комплексному аналізі мистецького доробку В. Орловського, виявленні змін стильових особливостей у пейзажах різних життєвих періодів.

Відповідно до мети дослідження, були виокремлені наступні **завдання**:

- виявити та проаналізувати літературу, присвячену діяльності та творчості В. Орловського, визначити джерельну базу, окреслити методи дослідження;
- охарактеризувати основні процеси в культурному та мистецькому житті Російської імперії другої половини ХІХ ст.;
- висвітлити специфіку становлення пейзажного жанру в Петербурзькій академії мистецтв;
- виявити характерні риси мистецького середовища Петербурга другої половини ХІХ ст. як провідного художнього осередку;
- розкрити умови становлення творчої особистості В. Орловського першого київського періоду (1855–1860);
- дослідити специфіку пейзажних творів митця часу навчання в Академії мистецтв та пенсіонерської поїздки за кордон (1861–1868);
- висвітлити стилістичні ознаки творчості митця петербурзького періоду (1872–1886);
- охарактеризувати мистецько-освітні процеси в Києві другої половини ХІХ – початку ХХ ст.;
- дослідити новації в художніх засобах виразності у творах В. Орловського другого київського періоду (1886–1912).

Об'єктом дослідження є творча спадщина В. Орловського в контексті пейзажного жанру другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

Предмет дослідження – життєвий і творчий шлях митця, становлення його творчої манери, стилістики та трансформації формально-образної мови різних періодів творчості.

Методи дослідження обумовлені метою і завданнями роботи. Методологічна база дисертації має комплексний характер та заснована на принципах історизму та системності. Для розв'язання поставлених завдань, а саме реконструкції мистецьких процесів, розвитку та еволюції пейзажного жанру, характеристики творчості В. Орловського було застосовано відповідні методи дослідження, зокрема, історико-культурний, аналітичний, мистецтвознавчого образно-стилістичного аналізу.

Джерельну базу дослідження становлять живописні твори та рисунки В. Орловського. Також архівні матеріали Центрального державного архіву-

музею літератури і мистецтва України, Державного архівного фонду Національного художнього музею України, Наукові архівні фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України; друковані видання з фондів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського НАН України, Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого та Національної історичної бібліотеки України, бібліотечних фондів Національного художнього музею України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше*:

- комплексно досліджено життєвий і творчий шлях В. Орловського, встановлено й уточнено важливі факти його біографії;
- розглянуто динаміку творчої еволюції В. Орловського;
- здійснено цілісний мистецтвознавчий аналіз художньої спадщини митця;
- досліджено вплив європейських течій, зокрема, мистецтва барбізонців, на стилістику творів київського періоду творчості (1886–1912);
- введено до наукового обігу невідому роботу раннього періоду творчості «В Алупці» (1864);
- атрибутовано два підготовчі рисунки з колекції НХМУ.

Уточнено:

- обставини переїзду В. Орловського з Петербурга до Києва;
- стилеві тенденції творчості митця другого київського періоду;
- датування та назви окремих творів.

Набуло подальшого розвитку:

- дослідження багатогранності виявів українського пейзажного жанру другої половини XIX – початку XX ст.

Практичне значення отриманих результатів дисертаційного дослідження полягає в розширенні та систематизації даних про життєвий і творчий шлях В. Орловського. Матеріали дисертації можуть бути використані в теоретичних дослідженнях з історії українського мистецтва, в музейній і науково-дослідній роботі, при написанні навчальних програм та науково-методичних посібників, в лекційних курсах «Історія українського мистецтва другої половини XIX – початку XX ст.».

Особистий внесок здобувача полягає в тому, що вперше комплексно розглянуто творчий та життєвий шлях В. Орловського. Значну увагу приділено практично не дослідженому другому київському періоду, коли відбулись суттєві стилістичні зрушення у пейзажних творах митця. Всі викладені в роботі матеріали та висновки є результатом одноосібного дослідження.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження були апробовані на 8 наукових конференціях: «Наука і життя: сучасні тенденції, інтеграція у світову наукову думку (Дев'ята міжнародна науково-практична Інтернет-конференція, 23–25 травня 2013); «Мистецтво та шляхи його осмислення в дослідженнях молодих науковців» (Харків, Харківський національний університет мистецтв

імені І. П. Котляревського, 20–21 березня 2014); «Перші наукові читання, присвячені пам'яті професора Олександра Івановича Мінжуліна» (Київ, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтва, 4 червня 2014); «Актуальні питання сучасної науки» (Київ, Молодий вчений, 24–25 жовтня); «Другі Платонівські читання» (Київ, Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, 29 листопада 2015); «Ювілей НАОМА: шляхи розвитку українського мистецтвознавства» (Київ, Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, 22 квітня 2016); «Ювілей НАОМА: мистецький контекст в Україні ХХ століття: традиції та новації мистецтвознавчої діяльності» (Київ, Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, 25–28 квітня 2017); «П'яті Платонівські читання» (Київ, Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, 25 листопада 2017).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації оприлюднені у 15 публікаціях, 7 з них вміщено у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України (3 входять до переліку видань, включених до міжнародних наукометричних баз), 8 – у збірниках тез та матеріалів наукових конференцій.

Структура роботи. Дисертація складається з чотирьох розділів, вступу, висновків (обсяг основного тексту – 188 с.), списку використаної літератури (216 поз.), додатків А та В, списку ілюстрацій та ілюстрацій (138 од.). Загальний обсяг дисертації – 311 с.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, сформульовано мету та основні завдання, визначено об'єкт та предмет, з'ясовано методи роботи, розкрито наукову новизну та практичне значення дисертації, подано інформацію про апробацію результатів, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами й структуру дослідження.

У **першому розділі «Історіографія, джерельна база, методи дослідження»** проаналізовано стан вивченості теми, охарактеризована джерельна база, розкрито специфіку методів дослідження.

У **підрозділі 1.1. «Історіографія»** розглянуто етапи розвитку наукової думки та окреслено стан дослідженості теми. У другій половині ХІХ ст. творчість митця розглядалася в таких періодичних мистецтвознавчих та культурологічних виданнях, як: «Пчела», «Вестник изящных искусств», «Всемирная иллюстрация», «Живописное обозрение», «Нива», «Художественные новости», а також в матеріалах, присвячених експозиціям академічних виставок. Першим монографічним прижиттєвим дослідженням стала праця Ф. Булгакова «Альбом русской живописи. Картины В. Д. Орловского» (1888).

У першій половині ХХ ст. художник був незаслужено забутий. Монографічна праця П. Говді «Володимир Донатович Орловський. 1842–1914» (1968) знову привернула увагу до особистості митця у другій половині ХХ ст. Його ім'я згадується М. Безхутрим та Я. Затенацьким у розділі,

присвяченому пейзажу в «Історії українського мистецтва» (1970). Авторству К. Сазонової належить монографічна стаття про В. Орловського у збірнику «Русское искусство. Очерки о жизни и творчестве художников» (1971).

Нова хвиля зацікавленості творчістю В. Орловського відноситься до 2000-х років. Тоді його творчість згадується в четвертому томі «Історії українського мистецтва» (2006). Короткий огляд творчого доробку подано у виданні Н. Васильєвої «Владимир Орловский» (2006). Дослідниця О. Жбанкова є автором фундаментального альбому «Володимир Орловський (1842–1914). Микола Пимоненко (1862–1912)» (2006), виданому з нагоди проведення персональних виставок митців, в якому вперше у повному обсязі презентовано колекцію їхніх творів з НХМУ.

У загальних працях з історії розвитку російського пейзажу Ф. Мальцевої «Мастера русского пейзажа. 1870-е годы» (1999), С. Маніна «Русский пейзаж» (2001), Н. Маркової «Пейзаж в русской живописи – от классицизма к символизму» (1999) твори В. Орловського згадуються побіжно.

Документально-біографічну інформацію подано в публікації Л. Міляєвої «З архіву Володимира Донатовича Орловського» (2006). Невідомі біографічні дані наведено в книзі М. Грузова «Дещо з родоводу. Пам'ять» (2009). Документи з російських архівів, каталог посмертної виставки 1916 року, візуальний ряд творів митця представлено у виданні О. Кисельова «Владимир Орловский. К 170-летию со дня рождения» (2013).

У підрозділі 1.2. «Джерельна база» висвітлено вербальну та візуальну складові дослідження. До першої відносимо архівні та друковані джерела. Основу джерельної бази становлять архівні матеріали Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України, Державного архівного фонду Національного художнього музею України, Наукових архівних фондів рукописів та фонозаписів ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАНУ.

Значний обсяг фактологічного матеріалу з історії та теорії мистецтва подано у друкованих виданнях з фондів Відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій та Відділу образотворчих мистецтв НБУВ НАНУ. Окрему групу джерел становлять дореволюційні каталоги виставок з бібліотеки НХМУ та періодичні видання НБУ ім. Ярослава Мудрого і НІБУ.

Візуальну частину джерельної бази становлять живописні твори та рисунки В. Орловського із зібрань художніх музеїв України: Бердянського художнього музею ім. І. І. Бродського, Дніпропетровського художнього музею, Запорізького художнього музею, Національного художнього музею України, Національного музею Тараса Шевченка, Одеського художнього музею, Полтавського художнього музею ім. М. О. Ярошенка, Сумського художнього музею ім. Н. Х. Онацького, Харківського художнього музею, Херсонського художнього музею ім. О. А. Шовкуненка, Хмельницького обласного художнього музею.

Відомості про твори В. Орловського, втрачені під час Другої світової війни, отримано з видання «Каталог произведений Киевского музея русского

искусства, утраченных в годы Великой Отечественной войны 1941–1945 гг.: (живопись, графика)» (1994).

У підрозділі 1.3. «Методи дослідження» окреслено методи, обумовлені метою і завданнями дослідження. Було застосовано наступні методи: *аналітичний* – для вивчення рівня опрацювання обраної теми; *систематизації* – для опрацювання музейних колекцій, архівних та мистецтвознавчих джерел; *історико-культурний* – для реконструкції мистецького середовища Петербурга та Києва другої половини XIX – початку XX ст.; *типологізації* – для вивчення шляхів розвитку пейзажного жанру означеного періоду; *мистецтвознавчого образно-стилістичного аналізу* – для окреслення характерних рис творів митця; *порівняльний* – для визначення зміни стилістики у творчості В. Орловського.

У другому розділі «Мистецьке життя в Російській імперії другої половини XIX століття» охарактеризовано історичні та мистецькі процеси, які відбувалися в культурному житті імперії.

У підрозділі 2.1. «Мистецькі процеси в Росії означеного періоду» визначено, що друга половина XIX ст. в мистецтві Російської імперії ознаменована кардинальними змінами. Їхнім каталізатором були події в соціальній, політичній, фінансовій, ідеологічній, світоглядній сферах. Основою світобачення митців стало звернення до соціальної дійсності, до проблем пересічної людини. Нова мистецька ідеологія потребувала нового формального втілення, що викликало до життя творчий напрямок – реалізм, який руйнував усталені норми багатовікової історії мистецтва. Головним досягненням реалізму було відображення правди життя, трактування дійсності без прикрас та ідеалізації. У другій половині XIX ст. в російському мистецтві реалізм сприймався як протиставлення запрограмованому, красивому живопису за академічними канонами. Але складність ситуації полягала в тому, що виразниками нових ідей були художники, котрі пройшли через академічний вишкіл. Відхід від класичності відбувався поступово, а звертаючись до гострих соціальних тем, митці не могли повністю позбутись усталених академічних формальних засобів.

Видозміни відбувалися в усіх жанрах російського мистецтва неоднорідно. 50–60-ті роки XIX ст. демонструють новачі в розробці побутового та історичного жанрів, у 70–80-х роках активні зміни відбуваються у портретному та пейзажному жанрах.

У підрозділі 2.2. «Становлення пейзажного жанру в Петербурзькій академії мистецтв» окреслено шляхи розвитку пейзажного жанру в Академії як провідному мистецькому осередку. На відміну від європейських процесів у Росії пейзаж отримав самостійність тільки на початку XVIII ст. у видових гравюрах із панорамами нової столиці.

Звернення художників-живописців до пейзажу відбувається у другій половині XVIII ст. у творчості Ф. Алексеєва, М. Іванова, Ф. Матвєєва С. Щедрина й демонструє переважно втілення академічних канонів. У першій половині XIX ст. суттєвий вплив на світогляд і творчість російських митців мають пенсіонерські поїздки до Італії. У творах М. Лебедева, С. Щедрина

з'являються романтичні тенденції з реалістичними нотами. Романтизм відкрив новий погляд на природу, одухотворив її, дав змогу виражати різні відчуття. Водночас на зміну вигаданому ідеалістичному пейзажу приходять реалістичне відтворення, своєрідний портрет реальної місцевості чи архітектурної пам'ятки. О. Іванов в італійських етюдах звернувся до нових для російського мистецтва живописних засобів – пленерного живопису, який набув поширення в російському мистецтві у другій половині XIX ст.

У цей період пейзаж сягає найбільших вершин, демонструючи найрізноманітніші вияви. Разом з майстрами академічного спрямування Л. Каменєвим, М. Клодтом, Л. Лагоріо працюють художники-реалісти, які звертаються винятково до відтворення вітчизняної природи як ствердження національної самобутності, народності, демократичності. Твори Ф. Васильєва, А. Куїнджі, І. Левітана, О. Саврасова, І. Шишкіна демонструють різноманітні види пейзажу – ліричний, епічний, романтичний, пейзаж-настрій, філософський. Новим було й наповнення пейзажу соціальним змістом. У рамках відтворення рідної природи розширилось тематичне спрямування. Художників цікавлять камерні й епічні краєвиди, найтонші, перехідні стани природи, непоказні куточки провінційної глухомані. Відбулась трансформація в розумінні самої природи та її зв'язків з людиною.

У підрозділі 2.3. «Боротьба ідей академістів та передвижників: протистояння та взаємовплив» визначено співіснування діаметрально протилежних художніх течій, їхні антагоністичні позиції та взаємодію.

Значущою подією в культурному житті Російської імперії стало створення Товариства пересувних художніх виставок (1870). Саме з цього моменту Академія втрачає роль мистецького гегемона. Усталені століттями естетичні засади академічних митців та прагнення передвижників змінити за допомогою нового мистецтва соціальну дійсність стали важливими складовими єдиного процесу розвитку мистецтва другої половини XIX ст. У ході протистояння значна увага приділялася виставковій діяльності як публічній трибуні, що давала можливість впливати на свідомість мас, завойовувати прихильників, й, відповідно, стверджувати вірність обраного шляху. Перші виставки передвижників проходили в Академії, оскільки її патрон, князь Володимир Олександрович, бажав відновити авторитет академічного мистецтва та встановити діалог з представниками нового демократичного угруповання. Ці спроби завершилися у 1876 році категоричною відмовою передвижників від спільної виставкової діяльності. Зростаюча популярність передвижників поставила академічне мистецтво перед загрозою ізоляції, що спонукало Академію створити власне Товариство виставок художніх творів (1873). Протистояння академістів та передвижників було досить продуктивним, оскільки мобілізувало творчий потенціал митців з діаметрально протилежними поглядами на мистецтво. У тогочасній пресі відобразилась активна полеміка між передвижниками та академістами. Лише зі зміною поколінь у 1890-х роках відбулося реформування Академії

мистецтв, до складу якої у якості викладачів увійшли художники-передвижники.

У третьому розділі «Формування творчої особистості пейзажиста В. Орловського» реконструйовано життєвий шлях митця, досліджено ідейно-естетичні засади його творчості та її стилістичні видозміни.

У підрозділі 3.1. «Перший київський період як передумова становлення митця» подано фактичні відомості як про походження митця, так і про його юнацькі роки. Українська природа, серед якої зростав юнак, посприяла його становленню як художника-пейзажиста. Захоплювався малюванням з дитинства, проте займався улюбленою справою всупереч волі батька, котрий визначив для сина кар'єру військового, й у 1852 році відправив його до Київського кадетського корпусу. В цей час там викладав перший ілюстратор «Мертвих душ» М. Гоголя О. Агін. Зустріч юнака і вчителя малювання суттєво вплинула на формування майбутнього художника. Після дисциплінарного інциденту В. Орловського було виключено з кадетського корпусу. З 1855 року він учень 2-ї Київської гімназії. Тодішній директор гімназії М. Чалий та вчитель малювання І. Сошенко відіграли вирішальну роль у подальшій долі митця, надавши рекомендації і відправивши талановитого хлопця до Т. Шевченка в Петербург, за сприяння якого В. Орловський почав відвідувати рисувальні класи Товариства заохочування художників. За проханням Т. Шевченка до конференц-секретаря Академії Ф. Львова юнака без іспитів було зараховано учнем класу гіпсових голів.

У підрозділі 3.2. «Навчання художника в Петербурзькій академії мистецтв (1861–1868)» розглядається важливий етап становлення митця. Вступивши до Академії В. Орловський наполегливо опановував академічні науки, набуваючи нових знань. Роки навчання відіграли вагомий роль у формуванні майбутнього пейзажиста.

Вчителем В. Орловського з фаху був О. Боголюбов, професор живопису, котрий сповідував європейські погляди на мистецтво. Він рекомендував студентам писати якомога більше етюдів з натури, і не начерками, а в завершеному вигляді. Особистісне спілкування з О. Боголюбовим мало велике значення для професійного становлення В. Орловського, обдарованість якого майстер виділяв з-поміж інших студентів. Завдяки О. Боголюбову юнак познайомився з родиною Воронцових. Княгиня М. Воронцова, велика шанувальниця мистецтва, своїми порадами також долучилася до формування мистецького світогляду молодого художника, а враження від Криму стали основою його академічних пейзажних творів. Саме кримські мотиви відображені в одній з ранніх картин митця «В Алупці» (1864), яка вперше введена до наукового обігу у даному дослідженні. Роботи учнівського періоду (1861–1868) «Кримський краєвид біля Алушти», «Купальня князя Воронцова в Алупці», «Краєвид Криму. Ай-Петрі» були куплені для колекції імператора Олександра III і прикрашали його кабінет в Аничковому палаці та Царському селі, що засвідчує досить високий фаховий рівень їхнього виконання. У 1866 році В. Орловський брав участь в академічному конкурсі, де за роботу «Кримський краєвид біля

Алушти» отримав другу золоту медаль. У 1868 році за два варіанти картини «Краєвид селища Кокоз в Криму» та «Краєвид на південному березі Криму» отримав Велику золоту медаль, яка давала право на пенсіонерську поїздку за кордон.

У підрозділі 3.3. «Творчість В. Орловського періоду пенсіонерської поїздки» йдеться про формування світоглядних засад молодого художника. Упродовж 1869–1872 років В. Орловський відвідав Німеччину, Францію, Швейцарію, Італію, де зміг наочно ознайомитися з новітніми мистецькими європейськими течіями, відвідати музеї та галереї, виставки стародавнього та сучасного мистецтва. У розлогіх пенсіонерських звітах для Ради Академії він аналізував мистецькі процеси, надавав їм оцінку художника-сучасника. Найбільше митця цікавили процеси у пейзажному живописі, тому всю увагу він сконцентрував на діяльності двох провідних центрів – дюссельдорфської та барбізонської шкіл. Досягнення останньої він вивчав особливо глибоко за настановою О. Боголюбова, який керував пенсіонерами за кордоном. В. Орловський критично поставився до нової мистецької течії, звернувши увагу, що барбізонці нехтують рисунком, водночас наголошуючи на їхніх новаціях – відтворенні світлоповітряного середовища, колірних рефлексів, безпосередніх вражень від живої природи.

У Швейцарії та Італії його увага була сконцентрована на величній красі природи та пам'ятках античного мистецтва, оскільки новітнє мистецтво цих країн його не зацікавило, а в музеях він не побачив визначних пейзажних творів.

Водночас перед митцем постає питання щодо визначення сутності пейзажного жанру, гармонійного поєднання завдань мистецтва, які він формулює як передачу власних думок через правдиво відтворену натуру, в якій не порушено форми й кольору.

Перебуваючи за кордоном митець продовжував розробляти кримські мотиви. Пейзаж «В Алушті» (1870), який придбав П. Третьяков, демонструє трансформацію академічної живописної системи митця після знайомства з новаціями барбізонців. Особливо це простежується у вільній та динамічній манері написання художником етюдів, у виборі непоказного мотиву, природному неясковому колориті («Пейзаж з дорогою», 1870). Відвідування В. Орловським визначних мистецьких центрів Західної Європи суттєво вплинуло на становлення творчості митця. За період пенсіонерської поїздки він творив у традиційній академічній манері, але під впливом новітніх європейських тенденцій починаються зміни у виборі мотиву, колористичному вирішенні, живописній манері.

У підрозділі 3.4. «Стилістичні особливості творів митця 1870-х – першої половини 1880-х років» розглянуто петербурзький період творчості В. Орловського. Домінантою творчості В. Орловського став сонячний ідилічний селянський пейзаж, сповнений спокоєм, тишею, гармонією. Практично кожен пейзаж художник оживляв присутністю людини. Але узагальненість, ідеалізація образів селян, а іноді й відверта стафажність у поєднанні з бажанням відтворити позитивність, легкість їхнього буття

залишила творчість В. Орловського в рамках академічних канонів, засвоєних у процесі навчання. Цікаво, що після повернення з пенсіонерської поїздки його твори починають користуватися популярністю у публіки та критиків. Як учасник всіх академічних виставок, незмінно отримує позитивні відгуки на свої твори. Після приїзду до Санкт-Петербурга В. Орловський працював надзвичайно активно, про що свідчить його стрімкий кар'єрний злет. У 1874 він був обраний академіком. У 1875 році отримав змогу ще раз подорожувати Італією, звідки привіз чимало полотен з італійськими ландшафтами. У 1878 році отримав звання професора, став членом Ради Академії та разом із М. Клодтом керував пейзажним класом.

Тематика творів цього періоду демонструє різноплановість зацікавлень митця. Морські краєвиди, непоказні куточки середньої полоси Росії, залиті гарячим сонцем українські пейзажі – кожного разу художник ставив перед собою нові образно-формальні завдання й виконував їх на високому фаховому рівні. Умів відчутти національну своєрідність кожного ландшафту й яскраво відтворити його відповідними засобами художньої виразності. Творам художника притаманна висока майстерність у побудові композиційних схем, що засвідчує як вишкіл академічного навчання, так й уміння В. Орловського творчо інтерпретувати знання, уникаючи шаблонної одноманітності. Демократичні тенденції мистецтва другої половини XIX ст., а саме реалістичність, народність, національна своєрідність, тобто ті риси, що були притаманні мистецтву передвижників, знаходили власний опосередкований вияв і в творчості В. Орловського, послідовника академічних засад. Однак існує й кардинальна відмінність, оскільки твори художника ніколи не мали соціального спрямування, в них відсутня критична складова.

Значну увагу митець приділяв створенню етюдів, вивченню ефектів освітлення, помічаючи в них найтонші зміни та відображаючи їхній вплив на навколишнє середовище. Саме в етюдах художник найбільше наблизився до реалістичних засад.

Надбання 1870-х років стали базисом для розквіту творчості В. Орловського, який припадає на 1880-ті роки. Притаманне художникові гармонійне й піднесене сприйняття природи знаходить своє втілення в найрізноманітніших краєвидах, де художник демонструє тонкий колористичний дар, наповнюючи твори світлим поетичним настроєм. Як послідовник академічних канонів, він не зазнав, на той час, у своїй творчості кардинальних змін, а лише певним чином збагатив власну творчу манеру, розширив діапазон і трактування обраних мотивів.

У четвертому розділі «Другий київський період творчості В. Орловського» досліджено творчий доробок митця останнього періоду творчості після повернення з Петербурга до Києва.

У підрозділі 4.1. «Розвиток мистецько-освітніх процесів у Києві в другій половині XIX – початку XX століть» розглянуто культурні процеси в мистецькому середовищі міста. З Києвом, який наприкінці XIX ст. з провінційного міста поступово перетворюється на важливий осередок

культури, пов'язаний третій, заключний період творчості В. Орловського. В цей час у Києві поживалося виставкове життя, формуються приватні колекції, розвивається меценатство, з'являються поціновувачі мистецтва, вже функціонує Київська рисувальна школа М. Мурашка як центр художнього життя Києва та важливий художній осередок, де майбутні митці набували художніх навичок. Важливу роль в існуванні рисувальної школи відіграла постійна меценатська підтримка родини Терещенків. Київська рисувальна школа М. Мурашка зібрала довкола себе талановите художнє товариство Києва. Тут викладали такі відомі живописці, як М. Пимоненко, Х. Платонов, І. Селезньов та інші. Крім того, була створена шкільна рада, до роботи в якій були залучені П. Ковалевський, М. Кузнецов, В. Орловський. У 1901 році за ініціативи групи місцевих художників В. Менка, В. Орловського, М. Пимоненка, Х. Платонова, І. Селезньова було організовано Київське художнє училище. На противагу передвижникам у Києві 1893-го року було засноване Київське товариство художніх виставок, що мало академічний протекторат. Членами-засновниками останнього були Н. Бодаревський, Є. Вржещ, В. Галимський, П. Ковалевський, В. Котарбінський, В. Менк, О. Мурашко, В. Орловський, М. Пимоненко, Х. Платонов, П. і О. Сведомські – найталановитіші українські й польські художники, котрі на той час проживали у Києві. Каталоги художніх тогочасних київських виставок наочно підтверджують цікавий факт, коли поруч (в одній експозиції) були представлені твори українських, польських, російських майстрів, що засвідчує єдність мистецького середовища.

У 1897 році було засновано Київське товариство старожитностей і мистецтв. У 1904 році відкрито перший стаціонарний мистецький заклад – Київський художньо-промисловий і науковий музей. Плідна та ефективна діяльність місцевих меценатів родин Бродських, Терещенків, Ханенків та О. Гансена стала вагомим чинником активізації художніх процесів у Києві. Мистецьке життя Києва розвивалося й було пов'язане з культурними подіями міста. Важливу роль відіграла видавнича справа. В літературно-мистецьких часописах «В мире искусств», «Искусство и печатное дело», «Лукоморье», «Сяйво» друкувалися біографії видатних митців та репродукції їхніх творів, наводились критичні огляди виставок. Київський університет Святого Володимира з часу свого заснування був не тільки навчальним закладом, а й важливим просвітницьким осередком. Історію образотворчого мистецтва тут викладав відомий критик А. Прахов. Розвиток мистецтвознавчої думки презентовано іменами видатних українських дослідників-науковців М. Біляшівського, Г. Павлуцького, К. Шероцького та ін.

Поживається й культурне життя Києва, зокрема, в галузі музики і театру. Так, вагомою подією культурного життя стало створення у 1876 році Київського музичного училища. В залах Контрактового будинку, Купецького зібрання, Троїцького народного будинку проходили концерти приїжджих музикантів. Також на той час у Києві працювали театральні трупи М. Кропивницького, М. Садовського, П. Саксаганського, М. Старицького, які в 1900 році створили Театр корифеїв. Водночас у театрі О. Бергоньє

виступали відомі майстри італійської опери. Підвищення суспільного інтересу до мистецтва, поява молодих митців з новим світоглядом і художніми уподобаннями, друк мистецьких періодичних видань стали новими рисами художнього життя Києва кінця ХІХ – початку ХХ століття.

У підрозділі 4.2. «Творчість та діяльність В. Орловського другого київського періоду (1886–1912)» досліджено еволюцію стилю у творах митця.

1886-го року В. Орловський повернувся до Києва. Отримавши землю під забудову по вулиці Гоголівській 28, звів власний дім та облаштував садибу. Будинок споруджений у 1892 р. за проектом відомого київського архітектора В. Николаєва. Будинок став своєрідним мистецьким осередком. Тут збиралися київські митці В. Котарбінський, В. Менк, Х. Платонов, С. Світославський, меценати Бродські та Терещенки, приїжджали петербурзькі знайомі Ю. Клевер, П. Ковалевський, І. Рєпін.

Існує декілька версій щодо переїзду В. Орловського з Петербурга до Києва. Зокрема, важка хвороба, ускладнення стосунків з конференц-секретарем Академії П. Ісєєвим та особисті життєві обставини. Якими б не були мотиви повернення В. Орловського до Києва, однозначно можемо стверджувати, що другий київський період не був регресивним у його житті. Він так само активно й плідно працював на творчій та педагогічній ниві, що засвідчує аналіз його мистецьких здобутків цього періоду.

В особовій справі митця збереглися записи тих років, які дають змогу простежити географію творчих відряджень після переїзду до Києва. У цих поїздках художник отримував нові враження, накопичував етюдний матеріал, тобто знаходився в безперервному творчому пошуку. Кожного року він демонстрував свої твори на академічних та пересувних академічних виставках, благодійних виставках Києва, Петербурга, Москви. Твори В. Орловського експонувались на виставках з приватних колекцій, а також на міжнародних виставках в Європі. Друга половина 1880-х – це роки офіційного визнання його досягнень. У 1887 році В. Орловський був нагороджений Імператорським Орденом Святої Анни 2-го ступеня, а в 1889 році за вислугу років одержав чин колезького радника.

У мистецтвознавчій літературі київський період творчості художника практично не досліджувався. Й, відповідно, комплексно не розглядалися роботи митця з фондів українських музеїв. Твори київського періоду демонструють відхід художника від академічних канонів й звернення до пленерного живопису, відображення простих мотивів, ствердження краси й поезії повсякденного природного оточення. Вишуканий колорит, тонкі тональні переходи, майстерність композиційних побудов надають його роботам життєвості й достовірності. Водночас за всієї об'єктивності зображення дійсності В. Орловський не просто констатує її існування, а створює характерне образне звучання, сповнене ліричним настроєм. Відчуття одухотвореності пейзажних краєвидів посилює майстерно розроблена світлоповітряна атмосфера. Вільний, динамічний мазок впевнено передає форму й фактуру предметного наповнення картин.

Розмаїтою залишається тематика пейзажів В. Орловського. Епічні панорами безкраїх полів, камерні куточки лісових галявин, морська стихія у різноманітних станах, швидкоплинні небесні видозміни – щоразу художник ставив певні завдання й, акцентуючи окремі частини зображення, надавав їм ролі домінанти в композиції. Наприклад, ефекти освітлення й відображення предметів на спокійній водяній гладі, мінливий стан природи, перехідні моменти часу доби, бурхливе море, ефект грозових хмар тощо.

У 1890-х роках манера художника стала вільнішою. Живописні засоби переважають над рисунком, форма предметів створюється фарбою, а не лінією. В це десятиліття він захоплюється зображенням квітучих дерев. Рисунки з колекції НХМУ демонструють звернення митця до анімалістичного жанру. В останній період творчості розробляє зимові пейзажі. Художник шукав нові шляхи, пробував свої сили в різних жанрах, незважаючи на вік, перебував у постійному творчому процесі, уважно слідкуючи за новими тенденціями як у вітчизняному, так і зарубіжному мистецтві. Продовжуючи пейзажні традиції академізму, звертався до плернерного живопису, орієнтованого на французьку школу. Живописна свобода, узагальнена, але пластична форма, ескізна незавершеність підкреслює враження життєвої достовірності, виразності моменту. В останні десятиліття творчість В. Орловського збагачується філософськими роздумами.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження були отримані наступні результати.

1. Виявлено й проаналізовано архівну та джерельну бази, присвячені діяльності і творчості В. Орловського, на підставі чого з'ясовано сучасний стан наукового опрацювання теми. Систематизовано основні етапи творчості В. Орловського за хронологічним принципом, що засвідчило зміну вектора наукової думки. Виявлено, що життєвий і творчий шлях митця не отримав належного глибокого мистецтвознавчого дослідження, що є необхідним з позицій сучасного погляду на художнє життя другої половини ХІХ – початку ХХ століть.
2. Охарактеризовано процеси мистецького життя Російської імперії другої половини ХІХ ст., що вплинули на зміну світогляду багатьох прогресивних митців. Нові погляди на мистецтво та його завдання викликали до життя реалістичний напрям. Мистецтво перебирає на себе соціальні функції й стає трибуною для проголошення нових ідей. На перший план виступають вимоги правдивості, демократичності, народності, національної своєрідності мистецтва. Нова ідеологія потребувала нової образної мови, яка втілилась у творчості митців Товариства пересувних художніх виставок.
3. Висвітлено специфіку становлення пейзажного жанру в Петербурзькій академії мистецтв, котрий за усталеною академічною класифікацією жанрів посідав передостаннє місце. Розвиток пейзажного жанру як

самостійного припадає на другу половину XVIII ст. й відбувається у руслі класицистичних канонів під впливом пенсіонерських поїздок до Італії. Перша половина XIX ст. дає зразки загальноєвропейських тенденцій у створенні романтизованого пейзажу. Специфікою російського й українського пейзажу було поєднання романтичних рис з реалістичними виявами, що певним чином підготувало кардинальні зміни в пейзажному жанрі другої половини XIX ст. В єдиному реалістичному руслі творились різноманітні типи пейзажу – епічний, ліричний, романтичний, філософський.

4. Виявлено характерні риси мистецького середовища Петербурга другої половини XIX ст. як провідного художнього осередку Російської імперії. Упродовж століть Академія відігравала роль художнього гегемона й користувалась безсумнівним авторитетом як єдиний вищий навчальний мистецький заклад. Суспільно-історичні процеси другої половини XIX ст. призвели до зміни в розташуванні мистецьких сил і розвиток мистецтва відбувався під знаком безкомпромісного протистояння академістів та передвижників. Передові на той час ідеї передвижників у галузі художнього просвітництва та безпосереднього спілкування митця з глядачем шляхом організації широкої виставкової діяльності змусили Академію шукати шляхи протидії й також видозмінюватись відповідно до нових вимог. Таке протистояння закінчилося у 1894 році реформуванням академічного статуту й запрошенням до викладання художників-передвижників.
5. Розкрито умови становлення творчої особистості В. Орловського першого київського періоду (1855–1860). З'ясовано, що вирішальну роль у цьому відіграло навчання у Другій київській гімназії та знайомство з видатними представниками української культури М. Чалим і І. Сошенком, які підтримали талановитого майбутнього художника й посприяли його знайомству з Т. Шевченком. Завдяки цій зустрічі В. Орловського було прийнято до Академії мистецтв.
6. Досліджено специфіку пейзажних творів митця часів навчання в Академії мистецтв та пенсіонерської поїздки за кордон. Рівень засвоєння основ академічних засад художник продемонстрував у кримських пейзажах. Настанови керівника пейзажного класу О. Боголюбова сприяли серйозному ставленню студента до роботи над етюдами, глибокому й уважному вивченню природи. В результаті сумлінного ставлення до навчання молодий художник отримав Велику золоту медаль та можливість пенсіонерської поїздки. У розлогіх звітах з подорожі В. Орловський продемонстрував індивідуальний погляд на європейське мистецтво. Крізь призму отриманих академічних знань він критично оцінював як недоліки, так і досягнення новітніх мистецьких течій. Враження, отримані на початку творчого шляху, знайдуть своє втілення в творах пізнього періоду.
7. Висвітлено стилістичні ознаки творчості митця петербурзького періоду. Головною домінантою його творчості став сонячний ідилічний

селянський пейзаж, в якому присутній жанровий елемент. Але зображення селян здебільшого мали стафажний характер. Творам цього періоду притаманна певна ідеалізація, що засвідчує прихильність митця до академічних засад. Його роботи позбавлені соціального звучання. Головне завдання цього періоду – відтворення гармонійного співіснування людини в природі, показ всього багатства палітри краси навколишнього середовища. Водночас необхідно відзначити його увагу до натурних розробок, об'єктивність відтворення природних мотивів. Петербурзький період став часом кар'єрного зростання художника: він отримав звання професора, академіка, очолив пейзажний клас Академії мистецтв й став членом її ради.

8. Охарактеризовано мистецько-освітні процеси в Києві другої половини XIX – початку XX ст. В цей час спостерігається поживлення культурного життя міста, а саме: засновуються мистецькі навчальні заклади, зокрема, Київська рисувальна школа М. Мурашка, Київське художнє училище, де викладають провідні київські митці. Активізується виставкове життя, засновано Київське товариство художніх виставок, відкривається перший стаціонарний Київський художньо-промисловий і науковий музей. Особливу роль в мистецьких процесах відіграють меценати та колекціонери. Розвивається видавнича справа, вагомою часткою якої стають культурно-художні періодичні видання. Важливою складовою культурного процесу було становлення музичного та театрального мистецтва.
9. Досліджено новації в художніх засобах виразності у творах В. Орловського другого київського періоду на основі детального мистецтвознавчого аналізу його художньої спадщини. Проаналізовано художньо-стилістичні особливості його пейзажів, визначено відхід від академічної манери й наближення до пленерного живопису. Композиційна майстерність, світлотіньова та повітряна перспектива, вишуканий колорит тональних переходів створюють ілюзію життєвості й реалістичності. Фактурний динамічний мазок сміливо ліпить форму колористичними засобами. Живописна свобода, пластична форма, ескізна незавершеність підкреслюють виразність відтвореного моменту в природі. Незалежність від академічних настанов робить манеру художника вільною, незаангажованою, він повертається до вражень від барбізонської школи живопису.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Філімонова А. Умови професійного становлення художника-пейзажиста В. Д. Орловського // Українська академія мистецтва.

- Дослідницькі та науково-методичні праці. Київ : НАОМА, 2012. Вип. 19. С. 237–246.
2. Філімонова А. Перший київський період життя художника-пейзажиста Володимира Орловського // Українська академія мистецтва. Дослідницькі та науково-методичні праці. Київ : НАОМА, 2013. Вип. 21. С. 185–190.
  3. Філімонова А. Пенсіонерська поїздка пейзажиста Володимира Орловського // Аркадія: Культурологічний та мистецтвознавчий журнал. 2013. № 2 (37). С. 39–44.
  4. Філімонова А. С. Творчість В. Орловського періоду навчання у Петербурзькій академії мистецтв // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті : зб. наук. пр. Харків : ХДАДМ. 2015. Вип. 3. С. 64–67.
  5. Філімонова А. С. Творчість пейзажиста Володимира Орловського у 70-ті роки XIX століття // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв : зб. наук. пр. Харків : ХДАДМ. 2016. № 1. С. 90–99.
  6. Філімонова А. С. Стилiстичні новації у творчості В. Орловського 1880–1910 років // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті : зб. наук. пр. Харків : ХДАДМ, 2017. Вип. 4. С. 120–124.

**Статті у наукових фахових виданнях України,
які включені до міжнародних наукометричних баз даних**

7. Філімонова А. С. Мистецькі освітні заклади Києва другої половини XIX ст. // Парадигма пізнання: гуманітарні питання : наук. журн. Київ, 2015. № 1(4). С. 121–129.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. Філімонова А. С. Діяльність В. Орловського на тлі мистецьких подій 70–90-х років XIX століття // Наука і життя: сучасні тенденції, інтеграція у світову наукову думку : матеріали дев'ятої Міжнарод. наук.-практ. інтернет-конф., 23–25 трав. 2013 р. Київ. 2013. С. 42–46.
9. Філімонова А. Участь В. Орловського в процесах становлення художньої освіти у Києві другої половини XIX століття // Мистецтво та шляхи його осмислення в дослідженнях молодих науковців : матеріали XIV Міжнарод. наук.-твор. конф. студентів та аспірантів. Харків. нац. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського, 20–21 берез. 2014 р. Харків, 2014. С. 63–65.
10. Філімонова А. С. Розвиток російського пейзажу другої половини XIX ст. та вияв новаторських досягнень жанру у творчості В. Орловського // Перші наукові читання, присвячені пам'яті професора Олександра Івановича Мінжуліна : матеріали міжнарод.

наук.-практ. конф. Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтва, 4 черв. 2014 р. Київ, 2014. С. 154–155.

11. Філімонова А. С. Становлення творчої манери В. Орловського періоду пенсіонерської поїздки в Італію // Актуальні питання сучасної науки : матеріали міжнарод. наук.-практ. конф., 24–25 жовт. 2014 р. Київ, 2014. С. 132–134.
12. Філімонова А. С. Кримські пейзажі у творчості В. Орловського // Другі Платонівські читання : тези доп. Всеукр. наук. конф. Нац. акад. образотвор. мистецтва і архітектури, 29 листоп. 2015 р. Київ, 2015. С. 21–22.
13. Філімонова А. С. Мариністика у творчості В. Орловського // Ювілей НАОМА: шляхи розвитку українського мистецтвознавства : тези і матеріали доп. Всеукр. наук. конф. молодих науковців, аспірантів і студентів. Нац. акад. образотвор. мистецтва і архітектури, 22 квіт. 2016 р. Київ, 2016. С. 101.
14. Філімонова А. С. Пейзажі В. Орловського другої половини 1880–1890-х років // Ювілей НАОМА: Мистецький контекст в Україні ХХ століття: традиції та новації мистецтвознавчої діяльності : тези і матеріали доп. Всеукр. наук. конф. молодих науковців, аспірантів і студентів. Нац. акад. образотвор. мистецтва і архітектури, 25–28 квіт. 2017 р. Київ, 2017. С. 139.
15. Філімонова А. С. Київські краєвиди в живописі В. Орловського. П'яті Платонівські читання : тези доп. п'ятої міжнарод. наук. конф. пам'яті акад. Платона Білецького. Нац. акад. образотвор. мистецтва і архітектури, 25 листоп. 2017 р. Київ, 2017. С. 30–31.

АНОТАЦІЯ

Філімонова А. С. Творчість Володимира Орловського: еволюція стилю в контексті розвитку пейзажного живопису другої половини ХІХ – початку ХХ століття. – Рукопис

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства зі спеціальності 17.00.05 – образотворче мистецтво. – Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, Київ, 2018.

Дисертація є першим комплексним дослідженням життя і творчості В. Орловського в контексті пейзажного живопису другої половини ХІХ – початку ХХ ст. в історії українського і російського мистецтва. Охарактеризовано мистецькі процеси та становлення пейзажного жанру в Російській імперії означеного періоду. Досліджено характерні риси мистецького середовища Петербурга другої половини ХІХ ст. як провідного художнього осередку. Вивчено мистецько-освітні процеси в Києві другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Розкрито умови становлення творчої особистості В. Орловського. Досліджено специфіку пейзажних творів митця

часу навчання його в Академії мистецтв та пенсіонерської поїздки за кордон. Проаналізовано й систематизовано творчу спадщину митця. Визначено еволюцію стилістичних особливостей та специфіку художньої манери його творів другого київського періоду.

Ключові слова: Володимир Орловський, пейзажний жанр, барбізонська школа, академізм, реалізм, мистецька освіта в Києві.

SUMMARY

Filimonova A. S. The works of Volodymyr Orlovsky: the evolution of style in the context of the development of landscape painting in the second half of XIX – early XX centuries. – The manuscript

The dissertation for the candidate degree of art studies in specialty 17.00.05 – Fine Art. – National Academy of Fine Art and Architecture, Kyiv, 2019.

The dissertation is the first comprehensive research of Vladimir Orlovskii's life and work in the context of landscape painting of the second half of the nineteenth and early twentieth centuries. The artistic processes and the formation of the landscape genre in the Russian Empire of the designated period are described. It was a turning point in the development of stylistic tendencies, when in painting, instead of the established traditions of academism, a new realistic direction comes with its own specific ideological platform, the main postulate of which was the social orientation of art. These trends also reflected in the landscape genre because of the reflection of national identity, nationality, and realism. In place of idealized landscapes, a peculiar portrait of a real area comes.

The characteristic features of the artistic environment of Petersburg, as a leading artistic center in the second half of the nineteenth century, are explored. This period is marked by the confrontation between the academic principles formed by the Petersburg Academy of Arts and new views on the tasks of art, which were argued by representatives of the new artistic association of the Association of Traveling Art Exhibitions. For the first time, the Academy loses its role as an artistic hegemon, is forced to adapt to new trends, to fight for the return of lost authority, and therefore for the adherence of the contemporary audience.

The study of artistic and educational processes in Kyiv in the second half of the nineteenth and early twentieth centuries. At this time the artistic life of Kiev is reviving. The Drawing School of M. Murashko, Art School were created, traveling exhibitions of wanderers, exhibitions of Kyiv artists, works of private collections were held. Ukrainian philanthropists and collectors are activating their activities.

The conditions of the creative personality of Vladimir Orlovskii are revealed. The specifics of the landscape works of the artist of the time of study at the Academy of Arts and retirement abroad are researched. It was found out that such outstanding personalities as I. Soshenko, M. Chalii, T. Shevchenko played a significant role in the initial stage of the formation of professional skills of the artist. The teacher on the specialty at the Academy was O. Bogolyubov, an artist who introduced his students to the trends of European art. Familiarity with the Babrbizon school during a retirement trip had a significant impact on the artist's

further creativity. The attentive attitude to nature, the objective truthfulness of its reproduction will become a characteristic feature of Orlovskii's creativity.

The creative heritage of the artist is analyzed and systematized. The evolution of stylistic peculiarities and specificity of the artistic style of his works of the second Kyiv period is determined. Considerable attention is paid to works from Ukrainian museums. After returning to Kyiv, the stylistics of artist's works evolved significantly from academic background to pleneric painting, a realistic reproduction of nature. In landscapes, the artist recreated the emotional image of landscapes, he was interested in various light effects, complex transitional states of nature. Wide was the thematic range of his works. With equally high skill, the artist wrote sun-filled wheat fields, rivers and lakes, which reflect the sunset or stormy clouds, sea views at various times of the day or in the seasons. In his portfolio of epic panoramas, chamber landscape motifs, a significant number of sketches, which, in their completeness, may qualify for independent existence.

Key words: Vladimir Orlovskii, landscape genre, Barbizon school, academicism, realism, artistic education in Kiyv.

Наукове видання

Підписано до друку 20. 03. 2019. Формат 60x84 1/16. Папір др. апарат.
Друк офсетний. Облік.-вид. арк. 0,9. Зам. 263. Тираж 100.

Видавець і виготовлювач

Друкарня Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
Адреса: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої
справи ДК No 3953 від 12.01.2011.